

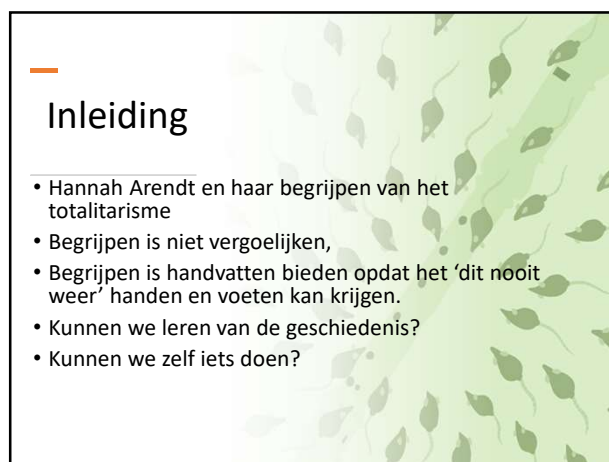

Rattenvangers van het onbehagen

Openingslezing HOVO
Groningen 8 september 2021

Petra Bolhuis
Maieutiek

1

Inleiding

- Hannah Arendt en haar begrip van het totalitarisme
- Begrijpen is niet vergoelijken,
- Begrijpen is handvatten bieden opdat het 'dit nooit weer' handen en voeten kan krijgen.
- Kunnen we leren van de geschiedenis?
- Kunnen we zelf iets doen?

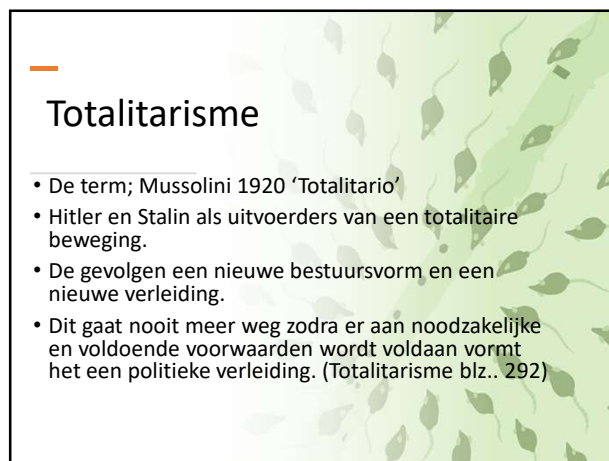
2

Rattenvanger

- Het sprookje van Grimm beschrijft de rattenvanger van Hamelen als een man die de ratten uit de daardoor geteisterde stad heeft gelokt. Het stadsbestuur weigert de vooraf vastgestelde beloning en als straf lokt hij de kinderen de stad uit. Van hen wordt niets meer vernomen.
- Er zijn verhalen dat het gebaseerd is op een waargebeurde verdwijning van kinderen in de 13de eeuw, ook wel gekoppeld aan de Kinderkruistochten.
- De kinderen weten niet wat er werkelijk aan de hand is in de stad. Ze zijn speelbal in een strijd die de hunne niet is. Zij volgen slechts de rattenvanger die een zeer verleidelijk wijsje speelt en hen daarmee de stad uitlokt en hoe onschuldig en vrolijk de tocht ook begint het loopt slecht met de kinderen af.

3

Totalitarisme

- De term; Mussolini 1920 'Totalitario'
- Hitler en Stalin als uitvoerders van een totalitaire beweging.
- De gevolgen een nieuwe bestuursvorm en een nieuwe verleiding.
- Dit gaat nooit meer weg zodra er aan noodzakelijke en voldoende voorwaarden wordt voldaan vormt het een politieke verleiding. (Totalitarisme blz.. 292)

4

Voldoende en noodzakelijke voorwaarden

- **Noodzakelijk** = deze condities moeten er zijn om totalitarisme mogelijk te laten ontstaan.
- **Voldoende** = het zal totalitarisme tot gevolg hebben.
- Bij **voldoende** voorwaarden - zo laat Arendt zien - zijn burgers nauwelijks meer in staat om in te grijpen. Dat het toch gebeurt laat de geschiedenis zien.
- Haar boek draait om de **noodzakelijke** voorwaarden, in de hoop dat inzicht daarin het pad naar totalitarisme tijdig af kan buigen.

5

1 Onzekerheid

- Onzekerheid gerelateerd aan gebeurtenissen zoals WO1,
- Onzekerheid gerelateerd aan verlies van vertrouwen in de kennis- en gezagsdragers,
- Onzekerheid door verlies aan eerwerelden en hiërarchieën die iemands status vastleggen.

6

2 Overbodigheid

- Arendt laat zien dat nationale staten in het verleden hun burgers nodig hadden om sterker te worden.
- Gezonde burgers, goed opgeleid, hard werkend waren nuttig en wie nog niet nuttig was werd dat gemaakt. (Veenhuizen en de Oorden)
- Nu staan sommige burgers volgens het totalitaire narratief in tussen nu en het goede leven, zij zijn 'de overbodigen'.
- Uiteindelijk wordt iedere burger hierdoor getroffen. (voor jou een ander)

7

Onbehagen en rattenvangers

"In een altijd veranderende, onbegrijpelijke wereld hadden de massa's het punt bereikt waarop ze tegelijk alles en niets geloofden, dachten dat alles mogelijk was en niets waar. De mengeling zelf was opmerkelijk genoeg, omdat ze het einde betekende van de illusie dat lichtgelovigheid een zwakheid van argeloze primitieve zielen was en cynisme de ondeugd van superieure en verfinde geesten.

De massapropaganda ontdekte dat haar gehoor te allen tijde bereid was het slechtste te geloven, ongeacht hoe absurd het was, en dat het er nauwelijks bezwaar tegen had om misleid te worden, aangezien het elke bewering toch als een leugen beschouwde."(T.176)

8

Waar baseert de rattenvanger zich op?

- **Schijn wetenschap**; Darwin of Marx wordt gebruikt om uit te leggen in welk proces de wereld zich bevindt. Dat heeft als voordeel dat het een wetmatigheid betreft. Daar kan niemand iets aan doen. Gevolg schuld en moraal vallen weg! (IdeologieT. blz 334)
- Geloof in **de kritiek van de verlichting** wordt doorgetrokken naar alles en iedereen; niemand is te vertrouwen dus ook als eigen leiders blijken te liegen dan is dat geen falsificatie van henzelf of hun theorie.
- Er wordt een objectieve vijand aangewezen, die de schuld heeft ongeacht wat hij doet of zegt.
- De scheiding komt te liggen bij **insiders en outsiders**. 'Je weet toch dat we het volk moeten meekrijgen en wie het niet kan snappen moet je voorliegen.'
- De echte **harde kern** zal – gaandeweg- bestaan uit mensen die weten dat alles kan gebeuren.

9

Tegenwicht in informatie?

- **Gezond verstand** verliest zijn vaste grond. In een wereld waarin vertrouwen en rechtvaardigheid ondermijnd worden door snelle veranderingen én aanhoudende leugens en propaganda lijdt een mens aan wereldverlies. Het 'stop en denk' lijdt daaronder.
- **Feiten en Factchecken** leiden schipbreuk in de strijd met partijen die als vanzelfsprekend leugens hanteren en overal waar toeval of menselijk tekort is een complot zien en/of een bevestiging van hun theorie. (citaat Rattenvangers blz. 169)

10

Tegenwicht in een beroep op vrijheid én gelijkheid

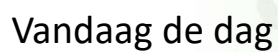
- Vrijheid en gelijkheid zijn pijlers onder onze democratie, maar staan – vaak onopgemerkt- op gespannen voet met elkaar.
- Meer vrijheid maakt ons ongelijker,
- Meer gelijkheid maakt ons onvrijer,
- Rattenvangers beloven altemeer het één of het ander aan hun volgelingen. De heersende macht waartegen ze verzetten moet in de praktijk van het besturen altijd kiezen.

11

Overbodigheid en ongehoord

- Het aanwijzen van overbodigen in een samenleving die ook nog eens dienst kunnen doen als de objectieve vijand waarvan men zich moet ontdoen wordt de oplossing waarlangs de eigen onzekerheid wordt gesust; als zij weg zijn is er weer werk en zijn er weer huizen.
- De rattenvanger zegt de stem te zijn van allen die zich ongehoord voelen. Dat hij wanneer het nodig is zijn eigen volgelingen zal offeren maakt niet uit. Immers wie overblijft zal begrijpen dat een zuivering overleven ook betekent één stap dichterbij het goede leven staan. (T. blz 76)

12

Vandaag de dag

- Feiten koesteren,—
- Toeval en menselijk tekort niet toedekken, maar uitleggen,
- De onmogelijkheid van beheersbaarheid door overheid en wetenschap uitleggen. Bescheidenheid is noodzakelijk,
- Bestaanszekerheid bieden tegen de overbodigheid i.p.v. groepen mensen tegen elkaar uitspelen met schaarste als middel,
- Markt, efficiëntie en concurrentie inzetten als dienend voor de gemeenschap i.p.v. als autonome leidende principes.
- Mensen ondersteunen die onderzoeksjournalistiek doen, die twijfel en poliperspectiviteit durven te cultiveren. Journalisten, kunst, non-profit organisaties en kleinschalige hulp.

(R blz. 184)